

Bediüzzamana Göre Cumhuriyet ve Demokrasi

İslamın doğuşu ile beraber İslam toplumunda meşverete dayalı Cumhurî bir idare kurulmuştur. Hz.Peygamberin vefatından sonra Hz.Ebubekir ve onu takip eden üç halife, devlet başkanlığına seçimle getirilmişlerdir. Hulefa-i Raşidin döneminden sonra seçime dayalı hilafet sistemi saltanata dönüşmüştür. O günün dünyasında hemen hiçbir yerde Cumhurî yönetim mevcut değildi. Bunun da tesiriyle, İslâm uleması, saltanatla İslamî yönetim esaslarının bağdaşabileceğine dair fetvalar verdiler.

Osmanlı devleti, en güçlü ve en uzun ömre sahip İslâm devletlerinden biri idi ve saltanatla idare ediliyordu. Her ne kadar Osmanlı sultanlarını sınırlayan, onları mutlak monarşilerdeki keyfiliğe düşmekten alıkoyan kontrol mekânizmaları var idiyse de sonuçta devlet saltanatla idare ediliyordu.

19.Asrın başından itibaren padişahların yetkilerini sınırlamaya yönelik teşebbüsler olmuştur. Bunların ilki Sadrazam Bayraktar Mustafa Paşa'nın, Sultan II.Mahmut adına Anadolu ve Rumeli ayanları ile 1808'de imzaladığı *Sened -i İttifak*'tır. Ne var ki Sultan II.Mahmut kendisini sınırlayan bu senede fazla tahammül edemeyecek, ayan ve eşrafın etkinliğini kırarak şekilde merkezi otoriteye dayalı bir yönetim biçimi kuracaktır.

Tanzimat Fermanı, Sultan Abdülmecid'i ciddi anlamda sınırlayan bir belge idi. Islahat Fermanı ile birlikte ise hukuk sistemimiz büyük çapta laikleşiyordu. Bu gelişmeler, vatandaşlık esasına dayanan ve herkesin temsil edildiği bir millet meclisi fikrini besliyordu. Sultan Abdülaziz dönemi ile birlikte ülkedeki bazı aydınlar, ülkede parlamenter sisteme dayalı bir yönetimin kurulması için altan alta faaliyetlere giriştiler. Yeni Osmanlılar Cemiyeti denen cemiyet bir fikir etrafında teşekkül etti. Yeni Osmanlılar, saltanatların tenkide tahammülü olmadığını sürgünlere gönderilince daha iyi anlayacaklardı. Yurt içinde fikirlerini ifade etme zemini bulamayan Yeni Osmanlılar, Avrupa'ya kaçtılar. Başta Ziya Paşa, Namık Kemal ve Ali Suavi olmak üzere Yeni Osmanlılar Cemiyeti'nin mensupları Londra, Paris ve Cenevre'de yaptıkları yayınlarla ülkede "Usûl-ı meşveret" e dayalı bir yönetim talebinde bulundular. Yeni Osmanlılar'ın 1865 - 1876 yılları arasında gizli veya açık sürdürdükleri bu mücadele ve hazırladıkları fikrî zemin üzerinde I.Meşrutiyet ilan edildi.

İlk Meşrutiyet meclisinin ömrü çok kısa sürdü. 1877'de başlayan Osmanlı - Rus savaşını bahane eden Sultan II.Abdülhamid, Kanun-ı Esasiyi rafa kaldırdı ve meclisi de kapattı.

1876 tarihinde dünyaya gelen [Bediüzzaman Said Nursi](#), çocukluğunu ve gençliğini istibdat döneminde yaşadı. Şarkı cehaletten kurtarmak için geldiği İstanbul'da

Sultan Abdülhamid'e vazifesini hatırlatacak, huzurda istibdat aleyhinde ve hürriyetin lehinde konuşacak kadar da açıksözlüdür. Jurnalciliğin, ikiyüzlülüğün adeta standart haline geldiği istibdat günlerinde, Bediüzzaman'ın söylenmesi gereken doğruları pervasızca söylemesi, onun "deli" liğine yorulmuş ve kendisi bir süre Toptaşı Tımarhanesi'ne kapatılmıştır.Öyle ya deliliğin standart olduğu yerde akıllılık sapmadır.Bu kötü hatırayı ["Divan-ı Harb-i Örfi"](#) isimli eserinde

"Vakta ki hürriyet divanelikle yad olunurdu; zayıf istibdat tımarhaneyi bana mektep eyledi"⁽¹⁾

cümlesiyle yad edecektir.

Bediüzzaman, bütün hayatı boyunca bir hürriyet aşığı olarak yaşadı. Bundan dolayıdır ki, O (Bediüzzaman), bir taraftan İttihad-ı İslam'a dair politikalarına destek verdiği, şefkatli ve veli bir Padişah diye vasıflandırdığı [Sultan II. Abdülhamid](#)'in mecbur kaldığı istibdat yönetimine uygun zeminlerde muhalefet etti. II.Meşrutiyetin ilanını takip eden günlerde bir yandan Meşrutiyeti, meşruiyet zeminine oturtmaya çalışıp alkışlarken öte yandan meşrutiyetin getirdiği hürriyetin başıboşluk, anarşi ve nefse esaret anlamına gelmediği yolunda nutuklar irad etmiş, yazılar yazmıştır.⁽²⁾

Yukarıda da belirtildiği gibi, Bediüzzaman'dan önce Yeni Osmanlılar ve ardından bazı Jön Türkler, Asr-ı Saadetten örnekler vererek İslam toplumlarına en yakışan, en uygun yönetimin demokratik parlamenter yönetimler olduğunu ortaya koydular. Yeni Osmanlılar. (3) hareket ayetlerinden 4 وَأَمْرُهُمْ شُورَى بَيْنَهُمْ ۖ وَشَاوَرَهُمْ فِي الْأَمْرِ ۚ ve ederek, yönetimin mutlaka istişareye dayalı olması gerektiğinde ısrar etmişlerdir.⁽⁵⁾ Hz.Peygamberin "**ihtilafu ümmeti rahmetün**" mealindeki Hadis-i şerifi üzerinde uzun boylu yorumlar yapan Yeni Osmanlılar ve Jön Türkler, iyinin ve doğrunun bulunması için farklı görüşlerin bulunabileceği ve bunların çarpışması sonucu hakikatin ortaya çıkacağını her fırsatta vurgulamışlardır. Bediüzzaman, daha da ileri giderek "**meşrutiyetin sarahaten ve zımnen ve ilmen dört mezhepten istihracı mümkün olduğunu dava ettim**"⁽⁶⁾ diyecektir.

[Bediüzzaman Said Nursi](#)'nin 31 Mart olayından sonra çıkarıldığı sıkıyönetim mahkemesindeki müdafaasında, özellikle İslam aleminin siyasi mukadderatı konusunda Cemalettin Efgani, Muhammed Abduh, Ali Suavi, Hoca Tahsin Efendi ve Namık Kemal'i kendisine selef olarak kabul etmesi tesadüfi değildir.⁽⁷⁾

Bediüzzaman, istibdat döneminde, meşrutiyet rüyaları gören, meşrutiyet döneminde çok açık biçimde cumhuriyeti telaffuz eden; ayrıca meşrutiyet ve cumhuriyet dönemlerinde bu yönetim biçimlerinde mutlaka demokratik vasıflar bulunması gerektiğinde ısrar eden bir alimdir.

Osmanlı toplumu Cumhuriyet'ten önce, emekleme ve oluşma düzeyinde de olsa demokrasi ile tanışmıştı. Meşrutiyet denen yönetim biçimi, meşrutî monarşi idi. İngiltere asırlardır bu yönetim biçimi ile idare ediliyordu. Ne var ki demokrasinin ve hürriyetin en kamil manada yaşandığı ülke İngiltere idi. Bundan doylayıdır ki, hürriyetperver olarak Bediüzzaman, sadece meşrutiyeti övüp desteklemekle kalmamış onu Doğu Anadolu'nun göçebe aşiretlerine bile anlatıp benimsetmeyi kendisine vazife olarak kabul etmiştir.⁽⁸⁾ Aslında Bediüzzaman'ın meşrutiyet adı altında anlattığı şey, demokrasinin ta kendisidir. Çünkü ona göre meşrutiyet, gerçek anlamda hakimiyetin millete geçmesidir.⁽⁹⁾ Meşrutiyeti, Osmanlı Cemiyeti için bir dirilişin başlangıcı olarak gören Bediüzzaman⁽¹⁰⁾, bu sayede toplumun güdülmekten kurtulup insanlık mertebesine yükseleceğini ifade eder.⁽¹¹⁾

Milli Mücadelenin, Kuvâ-yı Milliye hareketinin en ateşli savunucularından olan Bediüzzaman, İngilizlerin İstanbul'u işgal etmeleri üzerine onlara karşı "[Hutuvat-ı Sitte](#)" isimli eserini yayınlamış ve nihayet Atatürk'ün ısrarlı davetleri üzerine Kuva-yı Milliye hareketine destek vermek için Ankara'ya gelmiştir. Meşrutiyeti olduğu gibi, Cumhuriyeti de alkışlamıştır. Ne var ki, o hayatı boyunca isimden ziyade uygulamaya önem vermiştir. Meşrutiyet ve Cumhuriyet isimleri altında istibdatın devam etmesi onu hep yaralamış ve o, bu durumu her fırsatta tenkit etmiştir. Meşrutiyetin ilanından sonra, daha önce istibdat dönemini yerden yere vuran İttihatçılar, bu sefer kendileri müstebit olmağa başlamışlardır. Mecelle'deki "**tebeddül-i esma ile hakaik tebeddül etmez**"⁽¹²⁾ yani isimlerin değişmesi ile gerçekler değişmez prensibini zikreden Bediüzzaman,

"Meşrutiyet bir fırkanın istibdadından ibaret ise ve hilaf-ı şariat hareket ise bütün bütün dünya cin ve ins şahit olsun ki ben mürteciyim. Zira yalanlarla ittihat yalandır ve ifsadat üzerine müesses olan ism-i meşrutiyet, fasittir."⁽¹³⁾

demektedir. Çünkü İttihatçılar, zorbalığa dayanan, keyfi yönetimlerine karşı çıkanları mürteci ilan ediyorlardı.

Cumhuriyet döneminde de Bediüzzaman'ın en çok şikayet ettiği şey, keyfiliğe, hukuksuzluğa, müstebit bir yönetime cumhuriyet adı verilmesidir. Tek partili dönemin "Cumhur"suz Cumhuriyet anlayışı başta din ve vicdan hürriyeti olmak üzere birçok hürriyeti ayaklar altına almıştır. Eskişehir mahkemesinde, kendisinden cumhuriyetle ilgili fikri sorulan Bediüzzaman, mahkeme heyetine hitaben

"Yaşlı mahkeme reisinden başka, daha siz dünyaya gelmeden benim dindar bir cumhuriyetçi olduğumu elinizdeki tarihçe-i hayatım ispat eder. Hülasası şudur ki; o zaman şimdiki gibi, hali bir türbe kubbesinde inzivada idim. Bana çorba geliyordu. Ben de taneleri karıncalara veriyordum. Ekmeğimi onun suyu ile yerdim. Benden sordular, ben dedim: Bu karınca ve arı milletleri

cumhuriyetçidirler. Cumhuriyetçiliklerine hürmeten taneleri karıncalara veriyorum.Sonra dediler: "Sen selefi salihine muhalif ediyorum"cevaben diyordum: Hulefa-i Raşidin hem halife, hem reis-i cumhur idiler. Sıddık-ı Ekber (R.A) Aşare-i Mübeşşereye ve Sahabe-i kirama elbette reis-i cumhur hükmünde idi.Fakat manasız isim ve resim değil, belki hakiki adaleti ve hürriyeti-i şer'iyeyi taşıyan manâ-yı dindar cumhuriyetin reisleri idiler."⁽¹⁴⁾ der.

Cumhuriyet devrinde, Cumhuriyetin ruhuna aykırı olarak sergilenen tutum ve davranışları, Bediüzzaman, gerek mahkeme müdafaalarında gerekse mektuplarında şiddetle kınamıştır.⁽¹⁵⁾ Hatta ona göre adı ne olursa olsun, mutlak bir istibdat olan, ilmî, vicdanî, dinî hürriyetlere yer olmayan bir rejimde yaşamaktansa ehl-i namus ve dindar insanlar için ölmek veya hapse girmekten başka seçenek yoktur.⁽¹⁶⁾

[Bediüzzaman](#), ne zaman Cumhuriyet kelimesini telaffuz etmişse, onu mutlaka olması gereken demokratik vasfıyla birlikte düşünmüştür. Nitekim rejimin aleyhinde olduğu ithamına karşı verdiği cevapta **"Her hükümette muhalifler bulunur. Asayişe, emniyete ilişmemek şartıyla herkes vicdaniyle kalbiyle kabul ettiği bir metodu, bir fikri ile mes'ul olmaz."** demektedir.

Burada özellikleri sıralanan yönetim, tam anlamıyla demokratik bir yönetimdir. Zira Cumhuriyet tek başına bunları sağlamaz. Cumhuriyet daha çok devletin kim tarafından idare edileceği ile ilgilidir. Nasıl idare edilmesi gerektiği o cumhuriyetin vasıfları ile ilgilidir. Bugün yeryüzünde ismen Cumhuriyet olduğu halde yönetimleri son derecede totaliter olan bir yığın ülke vardır. Öte yandan monarşi veya meşruti monarşi ile idare edilip de demokrasinin, insan hak ve hürriyetlerinin, din ve vicdan hürriyetinin en kamil manada yaşandığı ülkeler vardır.

Bediüzzaman, cumhuriyeti, bugün anayasamızda zikredilen demokratik, laik, sosyal ve hukukun üstünlüğüne dayalı vasıfları ile birlikte ele almakta; değerlendirmelerini ve şikayetlerini ona göre yapmaktadır. "madem ki hürriyetin en geniş şekli cumhuriyettir"⁽¹⁷⁾ cümlesindeki cumhuriyet, demokratik sıfatından arındırılırsa buradaki tarifi karşılamaz.

Bediüzzaman, demokrasilerdeki çoğulculuğu, cumhuriyetin de olmazsa olmaz vasfı kabul eder. "*Dünyada hiçbir hükümet var mıdır ki, bütün, bir tek kanaat-ı siyasyede bulunsun?*"⁽¹⁸⁾ sorusunu mahkeme heyetine soran müellif, başkasının hürriyetine ilişmemek şartıyla hiçbir görüş ve kanaatın ifade edilmesine, yazılmasına engel olunmayacağını beyan eder.⁽¹⁹⁾

Bugün ülkemizde en yoğun tartışmalardan biri Cumhuriyetimizin laik vasfı ve laiklik uygulamaları üzerine yapılmaktadır. Bediüzzaman 60 küsur yıl önce Batılı anlamdaki laikliğin çok net bir tarifini yaparak laikliği din düşmanlığı şeklinde anlayan ve

uygulayan, bugün "laikçi" denen tavra şiddetle karşı çıkar.

"Eğer laik cumhuriyeti soruyorsanız, ben biliyorum ki, laik manası, bitaraf kalmak, yani hürriyet-i vicdan düsturiyle, dinsizlere ve sefahetçilere ilişmediği gibi dindarlara ve takvacılara da ilişmez bir hükümet telakki ederim."⁽¹⁹⁾

Laik ülkelerde, devletin dinler,mezhepler ve idolojiler karşısında eşit mesafede olduğu, ancak bir din, mezhep, grup veya kanaat mensubunun diğerlerine karşı zor ve şiddet kullanması durumunda devletin müdahil olması gerektiği halde, Bediüzzaman, laiklik perdesi altında bazı devlet görevlilerinin dinsizlere yardım ettiğini bunun da devletin laik vasfı ile bağdaşmadığını söyler.Devleti bu meselede hakem konumunda görmek istediğini ve olması gerekenin de bu olduğunu ısrarla vurgular;

"Hükümet-i Cumhuriye, bizim ile o müfsidler mabeyninde hakem hükmünü alsın.Hangimiz zalim ise ve tecavüz ediyorsa : o vakit hakim hükmünü versin ve hakimlik noktasında hükmünü icra etsin."

"Evet inkar edilmez ki; kainatta, dinsizlik ile dindarlık, Adem zamanından beri cereyan edip geliyor ve kıyamete kadar gidecektir.Bu meselemizin künhüne vakıf olan herkes, bize olan bu hücumun doğrudan doğruya dinsizlik hesabına dindarlığa bir taarruz olduğunu anlar."⁽²¹⁾

Her vesile ile kuvvetin hakka hizmetkar olması gerektiğini⁽²²⁾ kuvvetin hakta olduğunu⁽²³⁾ ancak müstebit rejimlerde hakkın kuvvete mağlup olduğunu dile getiren Bediüzzaman⁽²⁴⁾ Cumhuriyet döneminde kanun namına yapılan kanunsuzluklardan⁽²⁵⁾, kanunların uygulanmasındaki çifte standarttan şikayet eder.⁽²⁶⁾ Kuvvetin hukukun emrinde olması gerektiğini,aksi takdirde her tarafı çeşit çeşit istibadların saracağını söyleyen Said Nursi,⁽²⁷⁾ yarım asır önce demokratik hukuk devletinin olmazsa olmaz prensiplerini yetkililere adeta ders vermiştir.

[Bediüzzaman](#). "*başkası acından ölsün bana ne*" "*altta kalanın canı çıksın*" anlayışına dayalı olan vahşi kapitalizmi red eder, devletin ve cemiyetin sosyal olması gerektiğini savunur ve bu cümleden olarak zekatın önemini özellikle vurgular.⁽²⁸⁾

Bireyi devlete ve topluma feda etmeyen, bireyin hakkını esas alan hukuk ve devlet

anlayışı, Kur'ani olan, demokratik olan ve aynı zamanda Bediüzzaman'ın arzuladığı hukuk ve devlet anlayışıdır. Bir evde veya bir gemide birtek masum on canı bulunsa bile o evin yakılamayacağını ve o geminin batırlamayacağını ısrarla vurgulayan müellif,⁽²⁹⁾ hukukun temel prensiplerinden biri olan suçların ferdiliği prensibine de sık sık atıfta bulunur.⁽³⁰⁾

Cumhuriyet döneminde, rejimi kendi keyiflerine göre uygulayarak mağdur vatandaşların suçu rejimde bulmalarına sebep olanların rejimin en büyük düşmanı oldukları kanatında olan Bediüzzaman, aynı düşüncesini Meşrutiyet döneminde de dile getirmiştir.⁽³¹⁾

Netice itibariyle, Bediüzzaman Said Nursi, ömrü boyunca insan hak ve hürriyetlerini üstün tutan, din ve vicdan hürriyetine mutlak manada saygılı, bireyin hakkını devlete teslim etmeyen, çoğulcu, meşverete dayalı bir devlet anlayışını müdafaa etmiştir. İsmi ne olursa olsun, kendi tabiriyle "**manasız isim ve merasime**" değil, bizzat uygulamaya önem vermiştir. Meşrutiyeti ve Cumhuriyeti bunun için övmüş ve bu rejimleri mutlaka demokratik sıfatları ile birlikte düşünmüştür. Bu rejimler isimleri ile müsemma olmadıkları zaman da onları acımadan eleştirmiştir.

Onun, başından vefat ettiği güne kadar Demokrat Partisi'ni açıkça desteklemesi, dönemin Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Başbakanı Adnan Menderes'e mektuplar yazarak hem sempatisini ifade etmesi hem de bazı uyarılarda bulunması, demokrasiye olan sevgisinin açık bir tezahürüdür.

Cumhuriyet Halk Partisi'nin, Cumhuriyetçi maskesi altında ülkede kurduğu totaliter yönetimden sonra Demokrat Parti'nin ismine yakışır icraatlarda bulunarak geniş hak kitlelerine değer vermesi, halkın inançlarına saygılı olması, vatandaşların cumhuriyet rejimi altında ancak kendi inançları doğrultusunda yaşamalarına müsaade etmesi, Bediüzzaman'ın bu partiyi desteklemesini sağlamıştır.

Demokrat Partisi döneminde de [Bediüzzaman](#) ve talebelerine devlet eliyle haksızlık yapılmasına rağmen onlar bu Parti'den desteklerini çekmemiş, yapılanların CHP zihniyetindeki bazı memurların dindarları Demokrat Parti'nin aleyhine geçirmek için art niyetli, keyfi tasarruflarından kaynaklandığını belirtmişlerdir.⁽³²⁾

Dipnotlar:

1' *Divan -ı Harb-i Örfi, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul 1973, s.17.*

2' *Tarihçe -i Hayat, Sözer Yayınevi İstanbul, 1976 s. 50 - 52 ; Şerif Mardin, Bediüzzaman Said Nursi Olayı, İletişim Yayınları, İstanbul 1992, S.134 - 135.*

3' *Yaptığın işlerde onlarla istişare et (Ali İmran, 159)*

4' *Onların işleri aralarındaki istişare iledir. (Şura, 38)*

5' *Hürriyet*, 20 Temmuz 1868, nr.4 6' *Divan - ı Harb - i Örfi*, s.25

7' a.g.e , s.29

8' *Bu gayreti esnasında aşiretlerle arasında geçen diyalogların, meşrutiyet ve istibdat üzerindeki düşüncelerinin yer aldığı eseri "Münazarat" böylece ortaya çıkmıştır.*

9' *Münazarat*, Yeni Asya Neşriyeti, İstanbul,1991 s.23, 42,79

10' *Divan-ı Harb-i Örfi*, s.76

11' *Münazarat*, s.23

12' *Divan-ı Harb-i Örfi*, s.40

13' a.g.e, s.41

14' *Şualar*, Sözer Yayınevi, İstanbul. s.304

15' bk.*Tarihçe-i Hayat*, s.356, *Mektubat*, Yeni Asya Neşriyat, Emirdağ Lahikası, 1,2, Sözer Yayınevi, İstanbul,s.142

16' *Tarihçe-i Hayat*, s.356

17' *Emirdağ Lahikası*, s.127

18' *Tarihçe-i Hayat*, s.205

19' a.g.e, s.215

20' *Şualar*, s.304

21' a.g.e, s.214

22' *Sözler*, Yeni Asya Neşriyeti, İstanbul, 1993 s.647

23' a.g.e , s.498

24' *Münazaat*, s.38

25' *Tarihçe-i Hayat* s.212

26' *Mektubat*, s.346

27' *Divan-ı Harb-i Örfi*, s.47,65

28' *Muhakemat, Sözlü Yayinevi, İstanbul, 1986 s.38*

29' *Emirdağ Lahikası, 2/128*

30' *Mektubat, s.66,255*

31' *Divan-ı Harb-i Örfi, s.40*

32' *Emirdağ Lahikası, s.2/25 İstanbul,1994. s.416-418.*